3. Fıkıh İlminde Mezhepler Sonrası Gelişmeler

Mezheplerin oluşumundan zamanımıza kadar asırlar içinde fıkıh ilmi gelişmeye devam etmiştir. Fıkıh ilminin gelişmesini şu şekilde ele alabiliriz:

a) Teşekkül dönemi: Bu dönemde mezhepler kuruluşunu tamamlamıştır. Mezheplerin usul ve ilkeleri ortaya konmuştur. Temel usul ve fürû kitapları yazılmış, bunlara göre öğrenci yetiştirilmiş ve sosyal-hukuki hayata yön vermişlerdir. Bundan sonraki dönemde fıkıh istikrar bulmuş bir yapı olarak faaliyetini sürdürmüştür.

b) İstikrar dönemi: Bu dönemde mezhepler artık kurumsallaşmıştır. Meselelere mezheplerin bakış açısına göre çözüm aranmıştır. Bu çalışmalarda önceki müçtehit imamların yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu dönem, yaklaşık 925 yılında başlar ve 1869 yılına kadar devam eder.

27 bk. Ferhat Koca, "Hanbeli Mezhebi", TDV İslam Ansiklopedisi, C 15, s. 533.

İstikrar döneminde yapılan çalışmaları şu şekilde maddeleştirebiliriz:[28]

- Usul çalışmaları önem kazanmış ve fıkıh konularının çözümünde bu usullere bağlı kalınmıştır.
- Fıkha hakim olan genel kurallar belirlenmiş ve bunlarla Kavaid-i Külliye eserleri kaleme alınmıştır.
- Ortaya çıkan yeni meseleler, mezhebin bakış açısı ile cevaplandırılmış, bu şekilde eserler yazılmıştır.
- Mezhep imamlarının sebep bildirmeden verdiği fetvalar için sebep ve illetleri tespiti (tahric) edilmiştir.
- Mezhep içindeki farklı görüşlerden daha kuvvetli ve uygulanabilir olanlar, tercih edilmiştir.
- Mezheplerin görüşlerini ihtiva eden temel kitaplar yazılmıştır. Daha sonra bunları genişçe izah eden ve mezhebi savunan şerhler ve haşiyeler yazılmıştır.
- Fıkıh eserlerinde geçen hadislerin tahrici yapılmış ve bu hadislerin sıhhat durumu ortaya konmuştur.
- Halkın ihtiyaç duyduğu konularda müstakil fetva kitapları yazılmıştır.
- Bu dönemde devletin hukuki işleri için kanunnameler ve fermanlar çıkarılmıştır.
- Mahkemelerde verilen hükümler, kayıtlara geçirilmiş ve böylece şer'iye sicilleri oluşturulmuştur.

Devlet tarafından heyetlere resmî olarak hazırlatılan fıkıh kitaplarına örnek olarak, 1664-1672 yılları arasında Hindistan'da Hanefi mezhebine göre hazırlanmış olan **Fetava-yı Hindiyye** gösterilebilir. Bu arada Osmanlı Devletinde Şeyhulislam makamında bulunan âlimlerin yazdığı fetva kitapları da resmî kitap kabul edilmiştir. Bunlara Şeyhulislam Ebû's-Suud'un **Fetava** adlı eserini örnek verebiliriz.

"Osmanlı Türkçesiyle yazılmış ilk ilmihâl kitaplarından biri, 1479 tarihinde vefat eden Candaroğlu İsmâil Bey'in Hulviyyât isimli kitabıdır."

Fetava-yı Hindiyye

28 bk. Ahmet Özel, "Fıkıh", TDV İslam ansiklopedisi, C 13, s. 22.